

Arheoloogilise eeluuringu aruanne Põltsamaa linnas, Veski tn L1 ja Jõekalda k/ü

Mairi Kaseorg, pädevustunnistus PT 1154/2024

OÜ Merepesa

Tartu
2025

Arheoloogilise uuringu põhiandmed

Teatise number: 1490		
Mälestise / uuringu-objekti nimetus:	Kirikuase ja kalmistu	Registrinumber: 9333
Aadress (mälestise / uuringuobjekti asukoht): Põltsamaa linn, k/ü 61801:001:0293 (Veski tn L1) ja 61801:001:0467 (Jõekalda)		
Koordinaadid (olenevalt objektist kas uuringuala keskpunkt, uuringuala nurgapunktid, pikemate trasside puhul otsapunktid) Ala umbkaudne keskpunkt: 6503756.45, 613952.71		

Uuringu eesmärk ja kokkuvõte:

Põltsamaa Vallavalitsus kavandab Põltsamaa vallas Põltsamaa linnas Veski tänava äärsele alale detailplaneeringu algatamist. Detailplaneeringu koostamise eesmärgiks on linnaruumi arendamisega seotud kallasraja projekti raames avalikult kasutatava tee rajamiseks ehitusõiguse määramine ning planeeringuala heakorrastuse ja haljastuse lahendamine. Planeeringuala suurus on kokku ca 2,7 ha hektarit (Põltsamaa vallavalitsuse korraldus nr 2-3/2025/40, 25.02.2025). Planeeritud ehitustööde alale jääb osa Muinuskaitsealast (reg. nr. 9333, kirikuase ja kalmistu) ja selle kaitsevööndist. Detailplaneeringu koostamise käigus tuli läbi viia arheoloogiline eeluuring.

Kaitsealuse muistisega (reg. nr. 9333) seonduvaid leide tuvastati vaid ühes kohas (šurfis 1). Seal oleks vaja tulevaste ehitus- või mullatööde korral alal arvestada vajadusega täiendavate arheoloogiliste uuringute järele.

Tehtud/tellitud analüüsid ja dateeringud		Välitööde juhataja ja asutus: Mairi Kaseorg (OÜ Merepesa)
¹⁴ C		Toimumisaeg: 04.06.2025
dendro		Tööde tellija: Põltsamaa Vallavalitsus
luu		Kaevandi või uuritud ala pindala: 17 x 50cm x 50cm šurfe
muu		Leiud (peanumber): TÕ 3294

Märkused:

Kuupäev	Allkiri
---------	---------

Sisukord

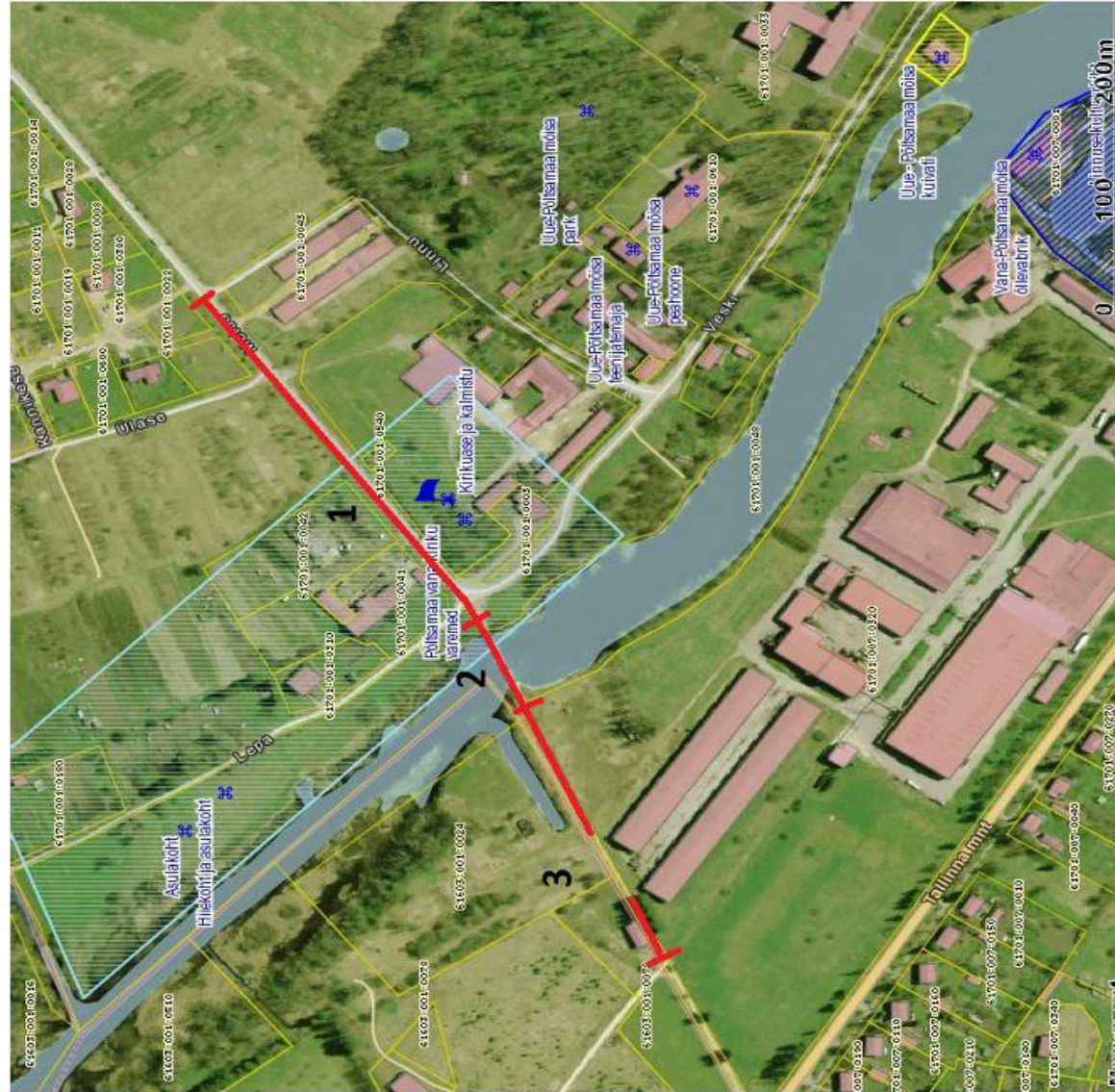
1. Sissejuhatus.....	4
2. Kaevamismetoodika ja välitööde käik	7
2.1 Šurfide kirjelduste tabel	8
2.2. Fotod	10
Kokkuvõte.....	16
Leiunimekirjad.....	16
Kasutatud kirjandus	17

1. Sissejuhatus

Arheoloogilised välitööd toimusid 4. juuni 2025. aastal kirikuasemel, kalmistul (reg. nr. 9333) ja selle kaitsevööndis seoses detailplaneeringu koostamisega. Detailplaneeringu koostamise eesmärgiks on linnaruumi arendamisega seotud kallasraja projekti raames avalikult kasutatava tee rajamiseks ehitusõiguse määramine ning planeeringuala heakorrastuse ja haljastuse lahendamine. Planeeringuala suurus on ca 2,7 ha hektarit (Põltsamaa vallavalitsuse korraldus nr 2-3/2025/40, 25.02.2025). Tööd tellis Põltsamaa Vallavalitsus. Arheoloogilist jälgimist juhatas Mairi Kaseorg.

Varasemalt on kalmistu lähedal arheoloogilisi uuringuid läbi viidud. Metsa tn. lõigul ja jalakäijate sillast lõuna pool paigaldati kaabel nn."kinnisel meetodil". Maapinnale jäi sellest kaevetööst vaid 5–7 cm laiune segatud pinnasest triip. Metsa tn. lõigul, kus kaablitrass läbis nii kirikukalmistu, kui jõe ääres ka keskaegse aleviku kultuurkihti, ei õnnestunud leida ei inimluude tükke, ega ka alevikukihi leide (Lavi 2011, 6; vt. joonis 1).

Arheoloogiliste uuringute nõunik Janika Viljat saatis e-maili teel (27.05.2025) veel informatsiooni Muinsuskaitseameti teostatud paikvaatlusest, millele aruande koostaja ise ligi ei pääse. Veski tn satuti 11.07.2013 trasside kaevendi rajamise käigus matustele Linnu tn. 2 (Kitzinger Progressi" krunt) Veski tn poolse sissepääsu läheduses. Matused olid 1,7 m sügavusel, näha oli puitkirste. 12.07.2013 eemaldati pealmine pinnas u. 30 m pikkusel lõigul. Järgmiste päevade käigus selgus, et tegemist on maakivimüüri ümbritsetud kalmistuga, mille W-O-suunalised matused pärinesid 18. saj. I poolest. Lahtikaevatud kaevendi W-osas luustikud puudusid ja vaadelda võis kahte NO-SW-suunalist 1,2–1,4 m paksust müüri, mis jäid kalmistu alale. Rohkesti matuseid tuli välja u. 130 m NW-pool Metsa tn tealuse padjandi rajamisel. 15.07.13 tehti täiendav šurf teisele poole Veski tn ja selgitati välja kalmistu S-poolse müüri asukoht. Uus trassilõik kulges diagonaalselt üle Veski tn kalmistuaiast mööda ning paralleelselt jõega mööda vana trassi kuni Lepa-Metsa-Veski tn ristmikuni. (S. Raidvere, P. Piirits).

Joonis 1. Välitööde aruandest Lavi, A. 2011, lk 12.

Joonis 2. Halli polügoniga on märgitud mälestise piir. Punaste punktidega on märgitud arheoloogilise eeluuringu raames tehtud šurfid. Aluskaart: Maa- ja Ruumiamet.

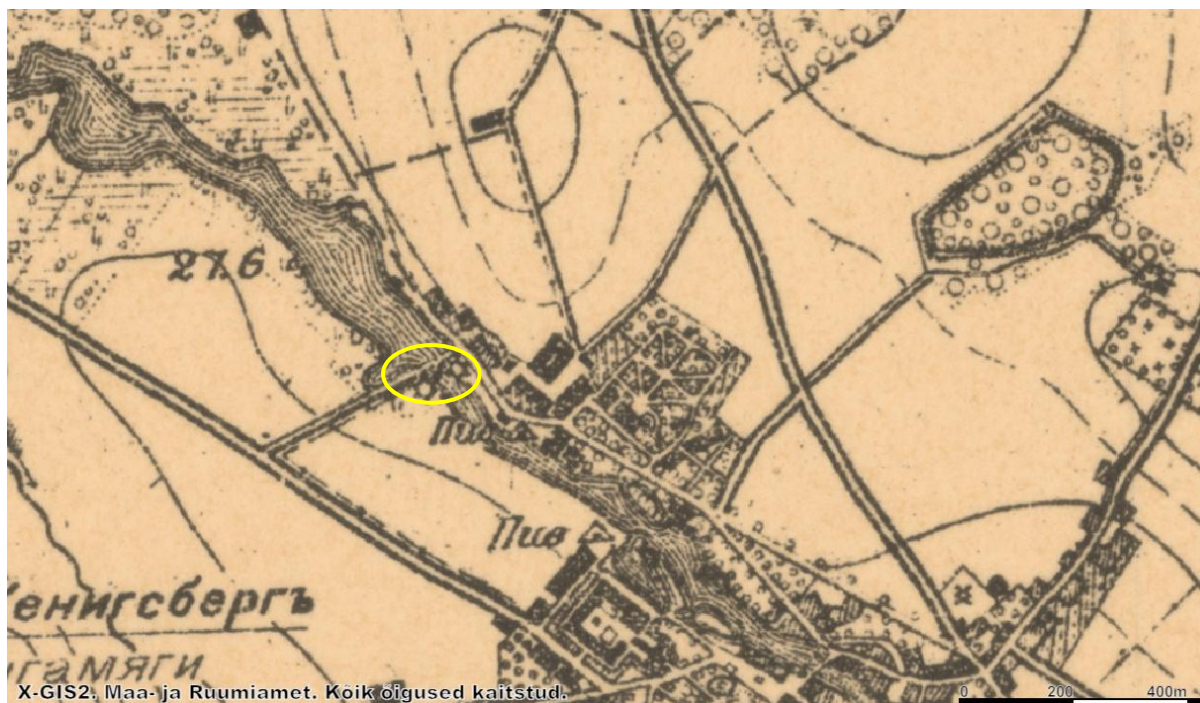
2. Kaevamismetoodika ja välitööde käik

Käesoleva eeluuringu käigus tehti detailplaneeringu alale süstemaatiliselt šurfid (50×50 m), et selgitada välja kalmekihi või luustike säilivust. Kokku tehti 17 šurfi. Pinnas sõeluti läbi vastavalt vajadusele käsisõelaga. Metallidetektoriga ei olnud põhjust šurfe läbi vaadata, sest esines palju segatust. Looduslik pinnas oli seal, kus selleni jõuti, kollakas ja liivane.

Joonis 3. Veski tänava elamukvartali detailplaneeringu asendiskeem (Põltsamaa vallavalitsuse korraldus nr 2-3/2025/40, 25.02.2025 lisa).

Inimluid leiti vaid šurfist 1, mis viitab võimalikule seosele kalmistu ja kabeliasemega. Teistest šurfidest tuvastati üksnes varasema hoonestuse jälgi ning sellega seotud leide. Üheverstakaardi (1894–1922) põhjal on näha, et jõeäärsed hooned ulatusid toona märksa lähemale sillale kui praegu, mistõttu võib eeldada, et puutusime osaliselt kokku nende hoonete vundamentide ja nendega seotud arheoloogiliste leidudega.

Joonis 4. Hoonestus ja sild (kollasega) üheverstakaardil (1894–1922). Aluskaart: Maa- ja Ruumiamet.

2.1 Šurfide kirjelduste tabel

Šurfi nr	Kirjeldus
1	Mätta all 20–30 cm sügavusel segatud kiht. Edasi esineb süsisäbru pinnas, 30–40 cm sügavusel rohkem luid ja mitmeid naelte katkeid (võimalikud kirstunaelad). Umbes 40 cm sügavuselt luid vähem, rohkem prahti. 50 cm sügavuselt leiti üksik inimhammas. 40–60 cm sügavusel 15–20 cm läbimõõduga kive, allpool neid enam ei esine. 60 cm sügavuselt hakkab pinnas heledamaks ja pehmemaks muutuma. Umbes 70 cm sügavusel toruluu, diagonaalselt püsti – mitte algses asendis. Samal sügavusel ka rauasodi ja nõukogudeaegne prügi. 90 cm sügavuselt üksik (kirstu)nael. Kaevamine lõpetati 90 cm sügavusel füüsiliste piirangu tõttu. Kogu ulatuses segatud inimluudega kiht. Arvatavasti pärineb kunagisest kabeli- või kirikaiast, kuid pinnas on hiljem segatud – matuste säilimine sügavamal on ebaselge.
2	Terve šurfi ulatuses hele, kruusane ja segatud pinnas (tellisetükid, 20.–21. sajandi klaas). Looduslik pinnas 47 cm sügavusel.
3	Kamarakihi all sötükikesed. 15 cm sügavuselt leiti nõukogudeaegne koorejäätise pakend. Pruunikas, kergelt kruusane muld. 20 cm sügavuselt üksikud luukillud ja hilisemat prahti. 30 cm sügavusel tumedam kiht – osutus kunagiseks asfaltteeks.
4	20 cm sügavusel tüüpiline profiil teeäärsest pinnasest. 25 cm sügavuselt traat, 53 cm sügavusel looduslik, asfaldine kiht (erineb šurf 3-st – pudedam ja nähtav profiilis). Looduslik pinnas 57 cm sügavusel.

5	Kamarakihi all kruusane liiv – sarnane šurf 17 põhjakihtidega, kuid vaid 5 cm paksune. Selle all mullakiht. Šurfi lõunaosas 10–20 cm sügavusel suurem kivi – kaevamine jätkus ainult põhjaosas. 30 cm sügavusel leiti kummist eseme katke, vahesel määral tellisetükke. Kuni 40 cm sügavuseni leidub 20.–21. sajandi klaasi ja muud segatust. 40 cm sügavusel tihkem, heledam kiht – sisaldab söetükke ja võimalikku asfaldit. Looduslik, hele, kruusane ja veidi savikas pinnas 50 cm sügavusel.
6	Kamarakihi all tume ja pehme muld. 10 cm sügavusel leiti krõpsupakk ja 20.–21. sajandi klaasi. Ühtlaselt tume pinnas kogu sügavuses. Nõukogudeaegset segatust kuni 60 cm sügavuseni. 45 cm sügavusel muld kivisem. Kaevamine lõpetati 60 cm sügavusel suure puujuure tõttu. Pinnas tume, kivide hulk sügavamal veidi vähenes, kuid esines endiselt klaasikilde ja tellisetükke.
7	Šurfi kagu nurgas väga suur kivi – jäi paigale. Segatus (20.–21. sajandi klaas ja naelad) veel 5 cm sügavusel. 60 cm sügavusel nii tänapäevane kui vanem klaas. 64 cm sügavuselt sarnane pinnas šurf 17-ga.
8	10 cm sügavuselt loomahammas, palju tellist, savine ja hele looduslik muld. Leidus ka sütt ja poolpõlenud puutükke – kaasaegne segatus. 12 cm sügavuselt leiti nael. Looduslik pinnas 28 cm sügavusel.
9	30 cm sügavuselt tulekivi kild. Üldiselt segatud pinnas (tellised, plastik). Looduslik pinnas 50 cm sügavusel, selle kohal asfalditükk ja 20.–21. sajandi klaas.
10	Ümbes 2 m kaugusel šurfi põhjas nähtavad klaaspudelid jms prügi. 20–40 cm sügavusel tihe telliskivikiht – rohkem nõukogudeaegset prügi kui mujal. 50 cm sügavusel algas hele, liivasegune kiht – meenutab šurfe 5 ja 17. Kaevamine lõpetati 60 cm sügavusel – tellist enam ei esinenud.
11	Rusukiht, seejärel paks mullakiht poolikute tellistega. Sõmeram muld. 70 cm sügavuselt plastikut. Looduslik pinnas 95 cm sügavusel.
12	Kamarakihi all tume, pehme muld. Üksikud tellisetükid kogu šurfi ulatuses. Looduslik pinnas 60 cm sügavusel.
13	Sarnane šurf 11-ga. Kaevamine lõpetati 77 cm sügavusel suure kivi, juurte ja segatuse tõttu.
14	Kamarakihi all 10 cm kõdumuld, seejärel hele looduslik kruus. Kaevati 30 cm sügavusele – pinnas jäi heledaks ja muutumatuks. Kamarakihis mõned klaasikillud, muid leide ei olnud.
15	Kamarakihi all kohe hele, kruusane ja kergelt savikas pinnas. Kaevati 20 cm sügavusele – tegemist loodusliku pinnasega. Leide ei esinenud.
16	Kamarakihi all 5 cm tihket tumedat mulda, allpool hele kruusane looduslik pinnas. Lõplik sügavus 20–25 cm. Leide ei esinenud.
17	Kamarakihi all tellisetükid ja rusukiht. Tume, kruusane muld. 30 cm sügavuselt põlenud luukillud, hulgaliselt tellist ja mõned klaasikillud. 40 cm sügavuselt hele nõukogudeaegne tellis ja suuremad paekivid. 45 cm sügavusel pinnas muutub heledaks ja liivaseks, kivikiht jätkub. Kaevamine lõpetati 50 cm sügavusel – võimalik, et ette jäi hoone vundament.

2.2. Fotod

Šurf 1

Foto 1. Šurf 1, ida suunast.

Šurf 5

Foto 2. Šurf 5, lōuna suunast.

Šurf 7

Foto 3. Šurf 7, lõuna suunast.

Šurf 17

Foto 4. Šurf 7, lääne suunast.

Inimluud

Foto 5. Kaevamiste käigus leitud inimluud (1)

Foto 6. Kaevamiste käigus leitud inimluud (2)

Kokkuvõte

4. juunil 2025. aastal viidi läbi arheoloogiline eeluuring Põltsamaa linnas, Veski tn L1 ja Jõekalda k/ü, mälestise kirikuase ja kalmistu (reg. nr 9333) kaitsealal. Eeluuring toimus seoses detailplaneeringu koostamisega. Kaitsealuse muistisega (reg. nr. 9333) seonduvaid leide tuvastati vaid ühes kohas (šurfis 1). Seal oleks vaja tulevaste ehitus- või mullatööde korral alal arvestada vajadusega täiendavate arheoloogiliste uuringute järele.

Leiunimekirjad

Tabel 1. Esemete nimekiri.

Peanumber	Alanumber	Asukoht	Kuupäev	Asukoht täpsustus	Leid	Kogus
TÜ 3294	1	S 1	04.06.2026	90 cm maapinnast	nael	1
TÜ 3294	2	S 1	04.06.2026	30 cm maapinnast	2 naela katket + 3 rauast eseme katket	5
TÜ 3294	3	S 7	04.06.2025	66 cm maapinnast	klaas	1
TÜ 3294	4	S 8	04.06.2025	12 cm maapinnast	nael	1
TÜ 3294	5	S 9	04.06.2025	30 cm maapinnast	tulekivi	1
TÜ 3294	6	S 11	04.06.2025	76 cm maapinnast	nael	1

Tabel 2. Inimluude nimekiri.

Peanumber	Alanumber	Asukoht	Kuupäev	Asukoht täpsustus	Leid	Kogus	Kaal
TÜ 3294	1	S 1	04.06.25	15-20 cm maapinnast	inimluud	1	4 g
TÜ 3294	2	S 1	04.06.25	30 cm maapinnast	inimluud	12	11 g
TÜ 3294	3	S 1	04.06.25	40 cm maapinnast	inimluud	6 + 1 hammas	18 g
TÜ 3294	4	S 1	04.06.25	50 cm maapinnast	inimluud	12	44 g
TÜ 3294	5	S 1	04.06.25	60 cm maapinnast	inimluud	1	> 1 g
TÜ 3294	6	S 1	04.06.25	70-80 cm maapinnast	inimluud	7	15 g

Tabel 3. Loomaluude nimekiri.

Peanumber	Kontekstinumber	Alanumber	Asukoht	Kuupäev	Asukoht täpsustus	Leid	Leid täpsustus
TÜ 3294	AZ 1	1	S1	04.06.2025	40 cm maapinnast	loomaluu	
TÜ 3294	AZ 2	1-3	S1	04.06.2025	50 cm maapinnast	loomaluud	
TÜ 3294	AZ 3	1	S 2	04.06.2025	12 cm maapinnast	loomaluud	
TÜ 3294	AZ 4	1-2	S 3	04.06.2026	20 cm maapinnast	loomaluud	
TÜ 3294	AZ 5	1	S 6	04.06.2025	30 cm maapinnast	loomaluud	
TÜ 3294	AZ 6	1-5	S 6	04.06.2025	50 cm maapinnast	loomaluud	
TÜ 3294	AZ 7	1	S 6	04.06.2025	šurfi kõrvalt maast	loomaluu	
TÜ 3294	AZ 8	1	S 7	04.06.2025		loomaluud	
TÜ 3294	AZ 9	1	S 8	04.06.2025	10 cm maapinnast	loomaluud	hammas
TÜ 3294	AZ 10	1-2	S 10	04.06.2025	10 cm maapinnast	loomaluud	
TÜ 3294	AZ 11	1-5	S 17	04.06.2025	30 cm maapinnast	loomaluud	kõik tuld saanud, 1 tugevalt põlenud

Kasutatud kirjandus

Lavi, A., Toome, T. 2011. Põltsamaa keskaegse aleviku kultuurikihi arheoloogilistest eeluurimistest Linnu tn 2, metallitehase Kitzinger Progress AS territooriumil.

Lavi, A. 2011. Aruanne arheoloogilistest järelvalvetöödest Põltsamaal, Metsa ja Veski tänavate ristmiku piirkonnas asulakohal reg. nr. 9333. 6 - 7. juuni 2011. Tallinn.